

חכמה — יודע מה שלמד. תבונה — שהוא מנין דבר חדש מפלסול חכמתו. דעת — יסוב. כח — הוא כח הכוונה. גבורה — גבורת הלל. גערה — נוזפה. כדלמריין לקמן שגער צו ועמד. פקעיות = *לומישי"ל בעל. שנאמר הבונה בשמים מעלותיו — אלמלא: עליה מיקרו. שרפרף — לרגליו, וכסא — על כרמך הכסא עשוי תמלה, ולפי גובה הכסא הוא מתקן השרפרף. אף ידי יסדה ארץ וגו' — מסיפיה דקרא לייף, דכתיב, יעמדו יתרו כשנרמלן ועשאו פקעיות, כמו שאמרנו למעלה. וטרפן = עירפן.

שְׁנֵאֲמַר "אֹרֶז צִדִיקִים יִשְׁמַח". כִּתְנָא: אֹרֶז שְׁבָרָא הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּיוֹם רֵאשׁוֹן וּמְבִיט בּוֹ מִסוּף הָעוֹלָם וְעַד סוּפוֹ, דְּבִיר ר' יַעֲקֹב. בּוֹ מְסוּף הָעוֹלָם וְעַד סוּפוֹ, דְּבִיר רַבִּי יַעֲקֹב. וְחֻכְמִים אֹמְרִים: הֵן הֵן מְאוֹרוֹת שְׁנֵבְרָאוּ בְּיוֹם רֵאשׁוֹן וְלֹא נִתְלוּ עַד יוֹם רְבִיעִי.

ב אָמַר רַב זוּטְרָא בְּרַ טוּבְיָא אָמַר רַב: בְּעֶשְׂרֵה דְבָרִים נִבְרָא הָעוֹלָם: בְּחֻכְמָה, וּבְתַבּוּנָה, וּבְדַעַת, וּבְכַח, וּבְגַעְרָה, וּבְגַבּוּרָה, בְּצִדְקָה, וּבְמִשְׁפָּט, בְּחֶסֶד, וּבְרַחֲמִים. בְּחֻכְמָה וּבְתַבּוּנָה — דְּכִתְיִב "ה' בְּחֻכְמָה יָסַד אֶרֶץ כּוֹנֵן שָׁמַיִם בְּתַבּוּנָה". בְּדַעַת — דְּכִתְיִב "בְּדַעְתּוֹ תְּהוֹמּוֹת נִבְקַעְוּ", בְּכַח וּגְבוּרָה — דְּכִתְיִב "מִכֵּין הָרִים בְּכַחוֹ נֶאֱזַר בְּגַבּוּרָה", בְּגַעְרָה — דְּכִתְיִב "עַמּוּדֵי שָׁמַיִם יְרוּפְפוּ וַיִּתְמְהוּ מִגַּעְרָתוֹ", בְּצִדְקָה וּמִשְׁפָּט — דְּכִתְיִב "צִדְקָה וּמִשְׁפָּט מְכוֹן כְּסָאָךְ", בְּחֶסֶד וּרְחֻמִּים — דְּכִתְיִב "וְכֹר רַחֲמֶיךָ ה' וְחֶסְדֶיךָ כִּי מַעֲלֵם הָמָּה", וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: בְּשֶׁעָה שְׁבָרָא הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת הָעוֹלָם הֵיךְ מְרַחֵב וְהוֹלֵךְ לְשִׁתֵּי פְקַעִיּוֹת שֶׁל שָׁתֵי, עַד שְׁגָעַר בּוֹ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא וְהַעֲמִידוּ, שְׁנֵאֲמַר "עַמּוּדֵי שָׁמַיִם יְרוּפְפוּ וַיִּתְמְהוּ מִגַּעְרָתוֹ". וְהֵינּוּ דְאָמַר רִישׁ לְקִישׁ: מַאי דְכִתְיִב "אֲנִי אֶל שְׂדֵי" אֲנִי הוּא שְׁאֲמַרְתִּי לְעוֹלָם דִּי. אָמַר רִישׁ לְקִישׁ: בְּשֶׁעָה שְׁבָרָא הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת הָרִים הֵיךְ מְרַחֵב וְהוֹלֵךְ, עַד שְׁגָעַר בּוֹ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא וַיִּבְשׂוּ, שְׁנֵאֲמַר "גּוֹעַר בֵּינָם וַיִּבְשׂהוּ וְכָל הַנְּהָרוֹת הִחְרִיב".

ג תְּנוּ רַבְנֵי: בֵּית שְׁמַאי אֹמְרִים: שָׁמַיִם נִבְרָאוּ תַּחְלָה וְאַחַר כֵּן נִבְרָאת הָאָרֶץ. שְׁנֵאֲמַר "בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ". וּבֵית הַלֵּל אֹמְרִים: אֶרֶץ נִבְרָאת תַּחְלָה וְאַחַר כֵּן שָׁמַיִם, שְׁנֵאֲמַר "בְּיוֹם עֲשׂוֹת ה' אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמַיִם". אָמַר לָהֶם בֵּית הַלֵּל לְבֵית שְׁמַאי: לְדַבְרֵיכֶם, אָדָם בּוֹנֵה עֲלֵיָהּ וְאַחַר כֵּן בּוֹנֵה בֵּית? ! שְׁנֵאֲמַר "הַבּוֹנֵה בְּשָׁמַיִם מַעְלוֹתָיו וְאֶגְדָּתוֹ עַל אֶרֶץ יִסְדָּה". אָמַר לָהֶם בֵּית שְׁמַאי לְבֵית הַלֵּל: לְדַבְרֵיכֶם אָדָם עוֹשֶׂה שְׂרַפְרָף וְאַחַר כֵּן עוֹשֶׂה כְּסָאָ? ! שְׁנֵאֲמַר "כֹּה אָמַר ה' הַשָּׁמַיִם כְּסָאָ וְהָאָרֶץ הָדָם רַגְלֵי". וְחֻכְמִים אֹמְרִים: זֶה וְזֶה כְּאֶחָת נִבְרָאוּ, שְׁנֵאֲמַר "אֶף יְדֵי יִסְדָּה אֶרֶץ וַיִּמְנִי טַפְחָה שָׁמַיִם קָרָא אֲנִי אֲלֵיהֶם יַעֲמְדוּ יַחְדָּו". וְאִידֵךְ — מַאי "יַחְדָּו" — דְּלֹא מִשְׁתַּלְפִּי מִהֲדָדִי. קָשׁוּ קְרָאִי אַהֲדָדִי! — אָמַר רִישׁ לְקִישׁ: כְּשֵׁנִבְרָאוּ — בְּרָא שָׁמַיִם וְאַחַר כֵּן בְּרָא הָאָרֶץ, וְכִשְׁנָטָה — נָטָה הָאָרֶץ וְאַחַר כֵּן נָטָה שָׁמַיִם. מַאי שָׁמַיִם? אָמַר רַבִּי יוֹסִי בַר חֲנִינָא: שְׁשָׁם מִים. בְּמַתְנִיתָא תָּנָא: אֲשֶׁר וּמִים. מְלַמֵּד שֶׁהֵכִיָּאן הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא וְטְרַפְנָן זֶה בְּזֶה, וְעֵשָׂה מִהֵן רְקִיעַ.

ד שְׂאֵל רַבִּי יִשְׁמַעֵאל אֶת רַבִּי עֲקִיבָא כְּשֶׁהָיוּ מְהַלְכִין בְּדֶרֶךְ, אָמַר לֵיה: אַתָּה שְׁשִׁימְשֵׁת אֶת נַחוּם אִישׁ גַּם זֶה עֲשָׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה. שְׁהֵי הוֹרֵשׁ כָּל אֶתִּין שְׁבַתוֹרָה, "אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ" מַה הֵיךְ הוֹרֵשׁ בְּהֵן? — אָמַר לֵיה: אֵילוּ נֵאֲמַר שָׁמַיִם וְאֶרֶץ הֵייתִי אֹמֵר: שָׁמַיִם — שְׁמוֹ שֶׁל הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, עַכְשָׁיו שְׁנֵאֲמַר "אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ". שָׁמַיִם — שָׁמַיִם מְמַשׁ, אֶרֶץ — אֶרֶץ מְמַשׁ,

שנאמר "אור צדיקים ישמח" (משלי יג, ט). ומעירים כתנאי (כדברי תנאים) שחלקו בנושא זה, ששנינו: אור שברא הקדוש ברוך הוא ביום ראשון אדם צופה ומביט בו מסוף העולם ועד סופו, דברי ר' יעקב. וחכמים אומרים: אור זה הן הן מאורות שנבראו ביום ראשון, ולא נתלו במקומם הקבוע ברקיע עד יום רביעי.

ב אמר רב זוטרא בר טוביא אמר רב: בעשרה דברים נברא העולם: בחכמה, ובתבונה, ובדעת, ובכח, ובגערה, ובגבורה, בצדק, וכמשפט, כחסד, ורחמים. וראה לדבר, בחכמה ובתבונה נברא — דכתיב (שנאמר) "ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה" (משלי ג, יט), בדעת — דכתיב "בדעתו תהומות נבקעו" (שם ג, כ), בכח ובגבורה — דכתיב "מכין הרים בכחו נאזר בגבורה" (תהלים סה, ז), בגערה — דכתיב "עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו" (איוב כו, יא), בצדק ומשפט — דכתיב "צדק ומשפט מוכן כסאך" (תהלים פט, טו), כחסד ורחמים — דכתיב "זכר רחמיך ה' וחסדיך כי מעולם המה" (שם כה, ו). ועוד, אמר רב יהודה אמר רב באותם נושאים: בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את העולם היה מרחיב והולך כשתי פקעיות של שתי, שכאשר הן מתגלגלות החוט היוצא מהן גדל והולך, עד שגער בו הקדוש ברוך הוא והעמידו, שנאמר "עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו" (איוב כו, יא) והיינו (וחוה) שאמר ריש לקיש: מאי דכתיב (מה הוא שכתוב) "אני אל שדי" (בראשית ז, א) אני הוא שאמרתי לעולם די, שלא ילך ויגדל, וכעין זה אמר ריש לקיש: בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את העולם היה מרחיב והולך, עד שגער בו הקדוש ברוך הוא, וייבשו, שנאמר "גוער בים ויבשהו וכל הנהרות התיבבו" (נחום א, ד).

ג כסוד הבריאה נחלקו בית שמאי ובית הלל, תנו רבנן: בית שמאי אומרים: שמים נבראו תחלה ואחר כך ארץ. שנאמר "בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ" (בראשית א, א) משמע שמים קודם לארץ, ובית הלל אומרים: ארץ נבראת תחלה ואחר כך שמים, שנאמר "ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים" (בראשית ב, ד). אמר להם בית הלל לבית שמאי: לדבריכם, אדם בונה עלייה (קומה שניה) ואחר כך בונה בית? והרי נאמר "הבונה בשמים מעלותיו ואגודתו על ארץ יסדה" (עמוס ט, ו) שקודם נבראה הארץ, ועליה השמים. אמר להם בית שמאי לבית הלל: לדבריכם אדם עושה שרפרף לשים עליו רגליו, ואחר כך עושה כסא? שנאמר "כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי" (ישעיהו סו, א).

וחכמים אומרים: זה וזה כאחת נבראו, שנאמר "אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים קורא אני אליהם יעמדו יחדו" (שם מח, יג) משמע שנבראו יחד ושראלים: ואידך (והאורנים) בית שמאי ובית הלל, לדעתם מאי (מה פירוש) "יחדו"? ומשיבים: דלא משתלפי מהדדי (שאינם נפרדים זה מזה) והביטוי "יחדו" אינו מתאר את זמן בריאתם, אלא את האופן שבו הם עומדים. ומעירים: מכל מקום קשו קראי אהדדי (נשים המקראות זה לזה) שפעם מקרים שמים ופעם ארץ: כשנבראו ברא שמים ואחר כך ברא הארץ וזה סדר בריאה ראשונה, וכשנטה (פָּרַס) קבעם במקומם) נטה הארץ ואחר כך נטה שמים. אגב כך מסבירים, מאי (מה פירוש) מה מקור המלה שמים? אמר ר' יוסי בר חנינא: ששם מים. במתניתא תנא (נחבייתא שוה) ששמים פירוש — אש ומים, מלמד שהביאן הקדוש ברוך הוא וטרפן זה בזה, ועשה מהן רקיע.

ד מסופר, שאל ר' ישמעאל את ר' עקיבא כשהיו מהלכין בדרך, אמר ליה (לו): אתה ששמשות את נחום איש גם זו עשרים ושתיים שנה, שהיה נחום איש גם זו דורש כל אתין שבתורה שכל מילת "את" במקרא היה דורש שהיא באה לרבות ולהוסיף דבר מה, "את השמים ואת הארץ" (בראשית א, א) מה היה דורש בהן? אמר ליה (לו): כך היה צריך לדורש: אילו נאמר "בראשית ברא אלהים שמים וארץ" הייתי אומר: שמים — שמו של הקדוש ברוך הוא, וכן ארץ, שאף אלה שמתויה הם. עכשיו שנאמר "את השמים ואת הארץ" משמע שאלה הם הנבראים, וברור ששמים הם שמים ממש, ארץ — ארץ ממש ולכן יש כאן צורך במילות "את".

עירונים
אור ישירי ישמח / לפי הנוסח כאן האור עצמו הוא ששמח על שנשאר גנו לצדיקים בלבד, לפי שאור זה מתואר כחיה רוחנית, שיש בה מעין השראה עליונה של צפיית הנסתרות. ור' ברוסטר שהיה נוסח שלפני הקבי"ה הוא ששמח על שנוא את האור, וכן פירשו מקצת אחרונים. בגרסת דברים נברא העולם / ובתורה המפורשים כי בעשרה דברים אלה נעמדו הן עשרה מאמרות המפורשים בתורה, והן עשר ספירות המקבילות להם (אצור הכבוד, מהרש"א ועוד). היה מרחיב כשתי פקעיות / כבר נזכר חכמים כי מאמרים אלה נעים בכוח הבריאה האין סופי מחד, ובכוח הצמצום, הקובע את גבולותיה של היורה. יש בכך הסבר לשילוב של חסד ורחמים בבריאת העולם מחד, ובענין היערה: מאידך (ור' במהרש"א ועוד). שכן מבחינת כוח

הבריאה היה העולם צריך להיות אין סופי בכל חלקיו, אלא שיש כוח אחר המעכו ומגבילו, ויש לכך גם קשר פנימי עם המחלוקת בענין שמים וארץ.
אש ומים / נראה שהוא קורא שמים = שא מים, ואת הבהרה הראשונה קורא בהיפוך הסדר שא = אש. (פנים יפות ועוד).
שמים שמו של הקבי"ה / וכוונת הדבר, שיש צורך להרגיש כי השמים הארץ אינם מהויות אליהיות בפני עצמן, חומר קרום שממנו יוצר הכורא את עולמו, אלא אף הם בראים כמו כל שאר בראי העולם. (מהרש"א).

מסורת השי"ס
ת. ילקוט ניין תקלה.
ט. שם תקקי.
י. שם תקס.
יא. ירושלמי חגיגה פ"ב ה"א.
ב"ר פ"א ויק"ר פ"ו.
י. מדרש שמאלה ה. ילקוט ניין תקי. ור' תמיד לב, א.
יב. גם במכילתא שמות יב, א.
יג. ב"ר פ"ד. ילקוט תורה ג.
יד. ב"ר פ"א (בקיצור). ילקוט שם.
טו. ר' פסחים כב, ב. קדושין נו, א. ב"ק מא, ב. בכורות ו, ב. ירושלמי ברכות פ"ט ה"ה. שם סוטה פ"ה ה"ה.

גרסות
שנבראו... ולא נתלו בכתיב...
שבראו הקבי"ה... ולא תלאן.
בצדק בכתיב: בצדקה.
ואמר רב יהודה... בשעה בכתיב: אמר רב יהודה... בשעה.
את העולם בכתיב ועוד: את עולמו.
אמר ריש לקיש ויש: ואמר ריש לקיש ויש: איכא דאמרי אמר ריש לקיש.
הים בכתיב ועוד: הים הגדול.
קשו קראי בכתיב ומקורות: מכל מקום קשו קראי.
מלמד שהביאן הקבי"ה בכתיב ועוד: הביא הקבי"ה אש ומים.
מהן רקיע בכתיב: מהן שמים.
שמים שמו של בכתיב: שמים וארץ שמתויה של.
זאת הארץ שמים שמים ממש בכתיב: שמים ממש.
ארץ ארץ בכתיב: ארץ.

החיים
פקעיות של שתי לפני ששמים את חוטי השתי נתון הנוול הרי הם כרוכים בפקעיות וכידוע כאשר פקעת כוונת נפלת, החוט נמשך והולך עד לכת הפקעת. כיון שחוטי השתי היו בדרך כלל קדוים יותר מחוטי הערב, הרי פקעת כוונת יתרת ביתר קלות.

ילומישי"ל מן הצרפתית העתיקה lemoissel — פקעת של חוטים.